

TREI EXPRESII ALE PATOLOGIEI RELIGIOASE A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI POSTCOMUNISTE*

Dănuț Mănăstireanu

Dintotdeauna religiosul a fost parte integrantă a celor mai definitorii preocupări umane. În afara omului, nici o altă ființă de sub soare nu se roagă, nu participă la ritualuri cu sens metafizic și nu-și îngroapă morții. Indiferent dacă este vorba de animismul societăților primitive sau de sofisticarea teologică a religiilor ce domină acest sfârșit de mileniu, religiosul se manifestă în viața omului modern sub cele mai variate și mai neașteptate forme.

Înainte de a aborda problema propusă pentru lucrarea de față, dorim să subliniem actualitatea și necesitatea unei dezbateri pe tema locului pe care trebuie să-l ocupe sacrul în general și Biserica în particular în societatea românească contemporană. Motivul principal îl constituie faptul că religiosul s-a manifestat în România, începând chiar cu primele clipe ale Revoluției din Decembrie, cu o forță pe care puțini ar mai fi crezut-o posibilă, după cei aproape cincizeci de ani de ateizare forțată.

Alături de amploarea formidabilă a fenomenului¹, suntem constrânși însă a sublinia și patologia care îl însoțește. Rândurile care urmează sunt consacrate unei succinte analize a acesteia: Mai precis, ne vom apleca asupra a trei dintre principalele ei forme de manifestare: ignoranța, ipocrizia și violența.

1. Ignoranța – dimensiunea intelectuală a patologiei religioase românești

Primul aspect pe care îl îmbracă în prezent patologia religioasă românească este de natură intelectuală. El constă în ignoranța manifestă care însoțește adeseori religiozitatea funciară a românilor. Lucrul acesta este ușor de înțeles dacă luăm în considerare absența vinovată a catehizării în cele mai multe biserici din țara noastră, cu deosebire în cele ortodoxe. Din acest punct de vedere, în perioada comunistă, prestația catolicilor și a protestanților de diverse confesiuni a fost

* O versiune preliminară a acestui text a fost publicată sub pseudonimul Dan Moldovan în revista de cultură "Bârladul", vol. 3, nr. 9, Sept. 1998, p. 4.

net superioară celei ortodoxe. Cu toate acestea, chiar și în aceste comunități suntem martori ai unei scăderi constante a cunoașterii Sfintei Scripturi și a învățării dogmatice fundamentale a confesiunilor respective.

Salvarea în această problemă pare să fi venit de unde ne-am fi așteptat mai puțin, adică din partea școlii. Reintroducerea predării obligatorii a religiei în școli este considerată de mulți ca cea mai bună soluție la evidentă ignoranță religioasă a românului. Așa să fie oare? În ce ne privește, ne îndoim și vom aduce două argumente în sprijinul acestui scepticism. Mai întâi, s-a considerat ca fiind de la sine înțeles că predarea religiei în școli trebuie făcută de clerici. Cine oare altcineva decât clericul putea fi mai calificat să izgonească întunericul din mințile elevilor? Se pare însă că nu este chiar așa. Iată ce afirmă în acest sens un reputat specialist ieșean: „Nu spunem o noutate atunci când amintim faptul că poți foarte bine să fii un specialist în teologie, să fii un excelent duhovnic sau trăitor în cele sfinte, dar să nu fii în stare să transmiți sau să-i formezi și pe alții în perspectiva valorilor pe care tu le întrupezi”². Cu cât mai mult, am spune noi, este adevărat acest lucru în cazul, din păcate deloc rar, în care clericul este departe de a întrupe valorile creștine.

În al doilea rând, și încă mai important decât ceea ce am spus mai sus, ne întrebăm cât de corect din punct de vedere pedagogic este să cerem școlii a împlini funcția de catehizare, care dintotdeauna a fost responsabilitatea Bisericii. În toate țările cu un sistem avansat de învățământ se face o distincție clară între transmiterea valorilor tradiționale, responsabilitate care revine familiei, între formarea religioasă sau catehetică, de care se ocupă Biserica și formarea unei culturi religioase, adică educația religioasă propriu-zisă, care este de competența școlii. Din acest punct de vedere, sistemul de învățământ din România se află abia la început.

Un corolar al patologiei intelectuale a fenomenului religios actual, îl constituie înclinația românilor înspre sincretismul religios. Observăm adesea la unii dintre concetățenii noștri o confuzie religioasă profundă. Oare pentru câți dintre noi este clar că reîncarnarea și creștinismul sunt sisteme religioase incompatibile? Ca să nu mai vorbim de apropierea, adesea voită, care se face între yoga și isihasm. Arsenalul de argumente folosite în susținerea acestei idei eronate din punct de vedere teologic de către oameni ca Vasile Andru sau de “fenomenalul” Bivolaru este cu totul ridicol. După opinia mea, între cele două pitorești personaje deosebirea este doar una de nuanță.

Dacă este să ne limităm la cel dintâi, mă întreb uneori cum a putut sta Părintele Galeriu la aceeași masă cu Vasile Andru în atâtea întruniri publice. Desigur, aceasta nu este nici pe departe singura ambiguitate a mediatizatului nostru cleric. Există însă lucruri care sunt simple slăbiciuni, inerente oricărei ființe umane. A-i face însă pe tineri să creadă, chiar și în mod neintenționat, că profunzimile gândirii creștine pot fi alăturate, oricât de puțin, elucubrațiilor transcendente emise de Vasile Andru, consider că este o eroare de neiertat.

Acestea din urmă au, după mine, un singur corespondent în spațiul pseudo-spiritualismului românesc, și anume, perversele obsesii mistico-sexuale care bântuie mintea unui alt controversat personaj al epocii post-decembriste, și anume „abisalul“ Gelu Voican Voiculescu.

2. Ipocrizia – latura morală a patologiei religioase românești

Imediat după decembrie 1989, este adevărat, cu unele ezitări stângace la început, am observat fățarnica „convertire“ întru credința strămoșească a cvasitotalității clasei noastre politice, de la stânga la dreapta, și înapoi. Nu părea să aibă prea mare importanță faptul că înainte-vreme toți aceștia proclamaseră ateismul drept religie de stat. „Dacă o cereau interesele partidului” sau ale țării – și o cereau din plin – erau gata să se facă frate și cu... Dumnezeu, numai să treacă puntea electorală.

Desigur, acest lucru n-ar fi avut prea mare greutate fără participarea zglobie a ubicuelor (așa s-o fi spunând?) alaiuri preoțești, gata să ‘sfințească’ tot ce li se cerea de la stăpânire, de la cele mai neînsemnate monumente, până la cele mai moderne instalații de producere a alcoolului (dacă afirmația vi se pare exagerată, cercetați ce legătură există între rectorul Universității orădene și un prea-înalt drept-măritor ierarh). Nu ne-am mira ca într-o zi să auzim și de sfințirea primului bordel.

Înțelegem, fără îndoială, că aceste ceremonii, făcute cu decență și evlavie, sunt o formă de îndumnezeire a creației, una dintre chemările cele mai înalte pe care le-a făcut Isus Christos Bisericii Sale. De aici însă, până la mediatizarea abuzivă a acestor ceremonii, ca să nu mai vorbim de utilizarea lor fără discernământ, este cale lungă. Așa cum metafizicianului i se cere să aibă „organ filosofic“, iar eticianului să aibă „talent moral“, în același fel, clericului i se cere „darul discernământului“, fără de care riscă să cadă cu ușurință în ridicol.

Să nu se creadă totuși că fariseismul este apanajul exclusiv al ortodoxiei. Găsim destui ipocriți între catolici și protestanți, de-a valma, „de la vlădică, până la opincă“. Se pare că religiosul atrage fățarnicii cu aceeași forță irezistibilă cu care lumina atrage fluturii. Din fericire, cu cât lumina spirituală a unei comunități religioase este mai intensă, cu atât este mai ușor să-și ardă aripile pândalniciei fluturi de noapte care se oploșesc uneori pe acolo.

Un corolar al dimensiunii morale a fenomenului religios postcomunist din România îl constituie chestiunea vinovăției personale și colective pentru compromisurile făcute în vremea dictaturii. Ca și în spațiul secular, adeseori clericii, de toate confesiunile, aproape fără deosebire, se lansează în discuții generice ipocrite, ca la carte, despre faptul că toți suntem vinovați și ar trebui să ne simțim astfel. Se eludează astfel chestiunea responsabilității individuale pentru trădările personale, aruncându-se totul într-un spațiu al ambiguității, în care toți sunt vinovați în general, dar nimeni nu-și asumă vinovății concrete.

În ciuda acestei eschive jenante și neconvingătoare, îndoielile rămân să ne bântuie în continuare. Dacă este să ne referim doar la ceea ce s-a întâmplat din 1990 încoace, nu putem să nu ne întrebăm:

Unde a fost Biserica atunci când minerii au stâlcit în bătaie pe studenții bucureșteni?

Câți lideri religioși au încercat la modul cel mai concret să salveze de sălbăticia minerească pe tinerii sau pe intelectualii pe care îi acuză astăzi de atitudine rezervată față de credință?

Ce au făcut slujitorii tuturor religiilor de la noi pentru asanarea morală a actului de justiție, a celui medical sau a celui educativ?

Câți ierarhi ați auzit protestând atunci când ministrul Mincu, mânat de apucături comuniste (și de simpatii antroposofice) distrugea așezământul medical „Christiana”?

Cum a fost posibil, în mizeria economică în care trăim cu toții, ca în urmă cu câțiva ani un număr de clerici să amenințe cu o cruciadă „minerească” în cazul în care nu li se măresc lefurile?

Cum ar putea asemenea pretinși slujitori ai lui Dumnezeu să predice despre virtuțile temperanței, ale economisirii, ale ajutorării aproapelui aflat în nevoie, atât de necesare după cincizeci de ani de veritabilă degradare a spiritului, sub influența „valorilor” luptei de clasă?

Trebuie să ne amintim în acest punct că Isus Christos a rostit cele mai aspre discursuri ale sale nu împotriva păcătoșilor patentați. Asupra acestora, dimpotrivă, el a manifestat compasiune, îndemnându-i cu blândețe către căință și sfințenie. Când însă se afla înaintea fariseilor, întruchiparea ipocriziei religioase a vremii, Isus devenea de o vehemență fără margini. Astfel, putem auzi cu surprindere din gura lui expresii cum ar fi, „fățarnicilor“, „călăuze oarbe“, „neam viclean și preacurvar“, „nebuni și orbi“, „morminte văruite“³. Știind că cei cărora li se adresa Isus erau niște mici diletanți în comparație cu ipocriții religioși ai epocii postcomuniste, oare nu s-ar cuveni să scriem într-o zi o versiune românească actualizată a Parabolei marelui Închizitor?

3. Violența – fațeta sociologică a patologiei religioase românești

Societatea noastră suferă de incapacitatea cronică de a susține un dialog coerent și civilizată, mai ales atunci când participanții se plasează pe poziții divergente. Și aceasta nu doar la oamenii de rând, ci încă și mai mult la personalitățile de toate genurile din cultura românească. Este suficient a urmări multitudinea de talk show-uri care populează micile noastre ecrane, ca să înțelegem cât de gravă este situația în acest domeniu.

Tragedia este că același lucru se întâmplă și în spațiul religios, dacă nu cumva acolo fenomenul ia forme chiar mai grave și mai violente. Este suficient să ne amintim de ciomăgirea ‘creștinească’, cu ceva timp în urmă la Ruginoasa,

a unui mic grup de bapțiști de către o mulțime furibundă instigată de câțiva preoți ortodocși sau de acea ‘confruntare frățească’ între ortodocși și greco-catolici la retrocedarea unei biserici din Cluj. Ne îndreptăm oare în țara noastră spre un nou val de fundamentalism religios, „cu voie de sus”? Oare în numele unor astfel de „valori” ni se predică uneori de la amvoane circumspecția față de societatea occidentală? Și unde oare, dacă nu în biserici, își pot căuta oamenii debusolați de o tranziție prea lungă și prea dureroasă liniștea interioară, echilibrul și speranța pe care le-au pierdut? O vor găsi însă ei acolo? Deocamdată faptele par să nu ne lase prea multe motive de optimism.

Din nou trebuie să subliniem că violența nu este apanajul exclusiv al majoritarilor. Fiecare confesiune religioasă se confruntă cu formele ei specifice de violență. Care este de exemplu reacția tipică a evanghelicilor (sau neoprotestanților, cum se numesc ei la noi) la agresivitatea manifestată față de ei de către Biserica majoritară? În primul rând prin tratarea superioară a acestora drept „necreștini”, ca și când ei ar fi depozitarii exclusivi ai tezaurului credinței. Ca să nu mai vorbim de exclusivismul și disprețul manifestat în mod constant în aceste cercuri față de toți cei din afară. În același timp, orice încercare făcută de oamenii lucizi dinlăuntrul comunităților respective cu scopul de a lansa un dialog cu creștinii din alte tradiții, este privită de propria comunitate ca o veritabilă trădare, dacă nu cumva chiar ca un semn de cădere de la adevărata credință.

Dar iată și un alt exemplu. Orice om dotat cu un minim bun simț poate înțelege că raptul lăcașelor de cult greco-catolice, realizat acum o jumătate de veac de autoritățile comuniste în cârdășie cu ierarhii Bisericii Ortodoxe, nu poate avea decât o singură soluție: retrocedarea imediată, integrală și necondiționată a proprietății. Orice altceva ar fi furt calificat, oricât de sofisticate ar fi justificările aduse pentru refuzul acesteia. Nici un fel de nedreptate nu justifică însă ura, agresivitatea și forțarea argumentelor istorice, mijloace fundamental necreștinești, la care apelează atâția greco-catolici în apărarea intereselor lor. Situația este desigur complexă și nu se pretează unor analize sumare și eronat generalizatoare. Dominanța violenței, absolut incompatibilă cu spiritul Evangheliei, în ambele tabere, este însă o realitate incontestabilă, pe care chiar și un copil o poate identifica.

Am rostit aici în mod intenționat cuvinte aspre, căci problemele discutate sunt de o gravitate extremă. Textul nostru se dorește totuși a fi o pledoarie pentru luciditate și dialog. Deși împrejurul nostru este atâta întuneric, avem convingerea că există între noi atât clerici, cât și laici creștini care să aibă cu adevărat răbdarea de a asculta întrebările semenilor lor, credincioși sau nu, dar mai ales care să aibă smerenia de a nu pretinde că au răspunsuri la toate întrebările. De la ei așteptăm să aibă curajul de a se implica în modul cel mai concret în rezolvarea problemelor care confruntă societatea noastră, în ciuda riscurilor inerente unui asemenea demers.

Am dori să încheiem citându-l pe Eugen Ionescu, care spunea într-un ultim interviu⁴ că în persoana lui Christos avem cel puțin „un început de răspuns”, prin ceea ce a făcut Fiul lui Dumnezeu, prin întruparea, moartea și învierea sa. Pentru a-l găsi însă, trebuie să renunțăm măcar pentru o clipă la orgoliul nostru, fie el și religios, și să ne permitem luxul, atât de nepopular astăzi, al îndoielii de sine.

1 Semnificative sunt în acest sens rezultatele ultimului recensământ, în care numărul celor care s-au declarat ateii nu atinge nici 1%. De asemenea, într-un sondaj făcut la sfârșitul anului 1999 de către prestigiosul Institut Gallup, România figurează alături de Statele Unite, ca una dintre cele mai religioase țări ale lumii.

2 Constantin Cucoș, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Polirom, Iași, 1999, p. 19.

3 A se vedea pasajele din Sf. Evanghelie după Matei 15:1-20; 16:1-12 și 23:1-36.

4 Interviul filmat, luat de Gabriel Liiceanu și transmis în mai multe rânduri de posturile noastre de televiziune.